

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Michaela Poláková

**Svržení atomové bomby na japonská města
Hirošimu a Nagasaki v srpnu 1945
a zpracování této události v tehdejších
poválečných československých médiích**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Michaela Poláková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

POLÁKOVÁ, Michaela. *Svržení atomové bomby na japonská města Hirošimu a Nagasaki v srpnu 1945 a zpracování této události v tehdejších poválečných československých médiích*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010, 48 str., Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Svržení atomové bomby na japonská města Hirošimu a Nagasaki v srpnu 1945 a zpracování této události v tehdejších poválečných československých médiích“ pojednává o události ze srpna roku 1945, která změnila svět. Tématu se v srpnu roku 1945 věnovala i československá dobová periodika. Propaganda ze strany USA i Sovětského svazu však pracovala na plné obrátky, a československý tisk manipulaci z obou stran značně podléhal. Proto okolnosti konce války s Japonskem a svržení dvou atomových bomb byly pro českou veřejnost značně zkresleny. Práce se podrobně zabývá tím, jak konkrétně s dostupnými informacemi pracovaly tři tehdejší československé deníky - Svobodné noviny, Lidová demokracie a Rudé právo. Z jednotlivých deníků autorka práce vybrala články týkající se války s Japonskem. Poté srovnala rozsah článků v jednotlivých periodikách a míru vlivu politické orientace a charakteru daného periodika na obsah příspěvků. Práce konkrétně řeší, proč redakce jednotlivých periodik o události psaly mnohdy i tendenčním způsobem, případně proč se deník rozhodl zprávu do vydání vůbec nezařadit. Studie shrnuje, jak pracovala média na konci druhé světové války, a jak by případně postupovala v současné době.

Annotation

The diploma thesis Atomic Bombings of Japanese Cities Hiroshima and Nagasaki in August 1945 and the Reflection of These Events in Czech Postwar Media considers the event from year 1945 which has changed the world. This topic was also covered by Czechoslovak newspapers at the time. The propaganda of the USA and also of the Soviet Union was at high level at that time and Czechoslovak press was highly influenced by this. That's why the end of the war and atomic bombing of the Japanese

cities were for public largely misrepresented.

The paper considers in detail, how the three particular newspapers ? Svobodné noviny, Lidová demokracie and Rudé právo - handled with accessible information. The author of this thesis picked up the articles in connection with the war with Japan. Author than confronted the extent of articles in particular newspapers and the rate of influence of political orientation and character of chosen newspapers on the articles content. The paper deals with question why the press redactions wrote about those events often in a tendentious way or why newspapers did not publish some of the information. The thesis summarizes how did the media work after the Second World War and how would they work at the presence.

Klíčová slova

Hirošima, Nagasaki, válka, atomová bomba, Lidová demokracie, Svobodné noviny, Rudé právo, média

Keywords

Hiroshima, Nagasaki, war, atomic bomb, Lidová demokracie, Svobodné noviny, Rudé právo, media

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 5.května 2010

Michaela Poláková

Poděkování

Dík patří také vedoucí práce Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za poznámky a doporučení v průběhu vzniku tohoto textu.

Na tomto místě bych ráda poděkovala zaměstnancům knihovny Národního muzea, konkrétně archivářům Oddělení novin a časopisů v Královské oboře v Praze. Bez jejich ochoty a pomoci při mém několikanásobném zkoumání originálních výtisků novin starých přes šedesát let by tato práce těžko mohla vzniknout.

Obsah

OBSAH	8
ÚVOD	9
1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	10
1.1 JADERNÝ PROGRAM NĚMECKA A USA	10
1.2 SPECIFIKA VÁLKY V JAPONSKU	11
1.3 SVRŽENÍ ATOMOVÉ BOMBY	14
1.3.1 „Okamžik, kdy vyšlo 2. slunce“ - detaily a výpovědi svědků.....	15
1.4 „FAT MAN“ NAD NAGASAKI.....	16
1.5 POVÁLEČNÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU.....	17
2. ČESKOSLOVENSKÉ DENÍKY A JEJICH INFORMOVÁNÍ O VÁLCE S JAPONSKEM	18
2.1 LIDOVÉ NOVINY (TEHDY S NÁZVEM SVOBODNÉ NOVINY).....	18
2.1.1 <i>Mystifikace a předčasné oslavy</i>	26
2.2 RUDÉ PŘÁVO.....	27
2.3 LIDOVÁ DEMOKRACIE (ORGÁN ČESKOSLOVENSKÉ STRANY LIDOVÉ).....	32
3. REFLEXE HIROŠIMY V ČESKÉ LITERATUŘE	38
ZÁVĚR	42
SUMMARY	43
POUŽITÉ ZDROJE	44
SEZNAM PŘÍLOH	45
PŘÍLOHY	46
<i>Příloha č. 1: Mapa Japonska</i>	46
<i>Příloha č. 2: Atomová bomba svržená na Hirošimu – Little Boy</i>	47
<i>Příloha č. 3: Atomová bomba svržená na Nagasaki - Fat Man</i>	47
<i>Příloha č. 4 : Fotografie hirošimského pomníku</i>	48

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala z důvodu dlouholetého zájmu o tuto historickou událost. Před časem jsem japonská města Hirošimu i Nagasaki osobně navštívila a byl to zážitek, na který se nedá zapomenout. Protože další oblastí mého zájmu jsou média, nebylo těžké obě záležitosti skloubit dohromady. Velkou motivací pak bylo, že téma dosud nikdo z podobného pohledu nezpracoval.

V období od května do září roku 1945 vycházely v Československu tři nejvýraznější deníky – Svobodné noviny, Lidová demokracie a Rudé právo. Tato práce se proto zabývá zejména těmito tituly. Stejně jako poválečný svět i mediální scéna zažívala nelehké časy. Pro příklad - nejzajímavější zvrát zřejmě postihl Lidové noviny. Jejich na dlouhou dobu poslední číslo vyšlo 17. dubna 1945. V tu dobu už se sice blížil konec války, ale problémy v redakcích přetrvávaly. Začaly vznikat revoluční výbory, které zajišťovaly výrobu necenzurovaných novin. Dne 9. května založil poslední žijící předválečný šéfredaktor Eduard Bass se svými kolegy Národní výbor Lidových novin a ihned začali pracovat na jejich vydávání. Z nového rozhodnutí vlády ale nesměly vycházet noviny, které sloužily okupantům. Toto stanovisko potvrdil v červnu 1945 také prezident Edvard Beneš. Lidové noviny na to doplatily jako první. Vycházely za okupace a navíc byly majetkem ministra Jaroslava Stránského. Toho využili komunisté a jejich vydávání okamžitě zastavili. Bassovi se však podařilo založit Sdružení kulturních organizací, které se vydávání Lidových novin ujalo. A protože nemohly vycházet pod svým názvem, zrodily se Svobodné noviny. První číslo vyšlo 23. května 1945 a mělo čtyři strany. Tato práce se proto zabývá zkoumáním, jak v této pohnuté době noviny fungovaly a jak při „boji o své místo“ v Československu zvládly zpracovávat události, které se děly na druhé straně zeměkoule.

1. Historické souvislosti

1.1 Jaderný program Německa a USA

Hitlerova okupace okolních evropských zemí vyvolala v první polovině 20. století celosvětovou válku, nejhorší v dosavadních dějinách lidstva. Zatímco Němci prahli po mystické tisícileté říši a mysteriózní technologii, kterou bude využívat jejich vyvolená rasa, ostatní národy vedly vlasteneckou válku o záchranu svých kulturních kořenů, ze kterých vyvěrají jejich vlastní tradice. Velmi brzo začalo být patrné, že Hitler se nezastaví před ničím. Hitlerovské Německo vydávalo enormní částky na zbrojní technologický výzkum. Proto se Velká Británie a USA obávaly reálných německých pokroků v oblasti výzkumu nukleárních zbraní.¹ Ještě dávno před válkou se totiž židovští vědci působící v Německu dostali poměrně daleko v základním výzkumu a v podstatě vyřešili principiální otázku štěpení uranu. Počátkem války tudíž otázka nezněla, zda je možné nukleární zbraň vyrobit, ale zněla, jak ji vyrobit. Proto se v prosinci roku 1942 začal rozbíhat americký projekt Manhattan, což byl krycí název pro utajený americký vývoj atomové bomby².

V roce 1943 se W.Churchill a F.D.Roosevelt dohodli, že Němcům jejich nukleární výzkum vojensky znemožní, neboť ze zpravodajských informací vyrozuměli, že by Hitler mohl být s výrobou nukleární zbraně hotov dříve než oni. V únoru 1943 se spojencům podařilo pomocí sabotáže vyhodit do vzduchu továrnu Rjukan v Norsku vyrábějící nitráty, a po jejím opětovném vybudování ji znova srovnalo se zemí 150 bomb svržených americkými bombardéry v listopadu téhož roku. Za dva měsíce poté byla potopena německá loď dopravující životně důležité součásti pro německý nukleární program³. Zatímco spojenci znemožňovali Němcům pokračování ve výzkumu, laboratoř v Los Alamos, kde probíhal tzv. projekt Manhattan, jela na plné obrátky, ale první test bomby

¹ Gordon Thomas, Max Morgan Witts , *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0,

² *Námořnictvo USA za druhé světové války - The US Navy in World War* , překlad PhDr. Jaroslav Hrbek, Vyd. Grada, 64 s. ISBN: 978-80-247-2372-3

³ *Námořnictvo USA za druhé světové války - The US Navy in World War* , překlad PhDr. Jaroslav Hrbek, Vyd. Grada, 64 s. ISBN: 978-80-247-2372-3

pracující na principu štěpné reakce se podařilo uskutečnit až na samém konci války, a to 16. července 1945. Poměrně nedávno v roce 2005 vyšlo najevo, že Němci prováděli svůj nukleární výzkum i v podzemních laboratořích nedaleko Plzně a dle toho, co tam americká armáda po osvobození v roce 1945 našla, nebyli daleko od sestrojení vlastní nukleární zbraně, i když se tradovalo, že po roce 1942 na svůj nukleární program rezignovali⁴.

1.2 Specifika války v Japonsku

V létě 1945 byla už 2. světová válka v podstatě dobojována, Německo leželo v troskách, ale Japonsko bylo stále ve válce s USA. Válka v Tichomoří se ovšem vedla jinak než v Evropě. Japonský styl vedení války vešel ve známost v podobě legendárních pojmů „Kamikadze“, „Seppuku“, „Banzai“ nebo „Kaiten“⁵.

Piloti letounů Kamikadze měli palivo jen k cíli a prováděli sebevražedné nálety zejména na americké loďstvo. Obdobou Kamikadze byla lidská torpéda Kaiteny, na něž byli vycvičení elitní vojáci ze společensky nejvyšší třídy obyvatelstva, kteří do nich byli zvenku zašroubováni, takže když netrefili cíl a nevybuchli, udusili se na dně oceánu. Byla to velká čest absolvovat tento výcvik.

S výkřikem „Banzai“ se japonští vojáci vrhali do masových útoků, bez ohledu na vlastní ztráty. Často ověšeni granáty, s nasazenými bodáky nebo tasenými meči přímo proti dělostřelecké nebo kulometné palbě. V případě porážky volila většina japonských vojáků vedených tradicí smrt v podobě rituální sebevraždy zvané „Seppuku“⁶. Vzhledem k malému doletu tehdejšího letectva, ve srovnání s dneškem, svádělo Japonsko a USA krvavé bitvy o ostrovy, na kterých mohly vyrůst letecké základny, z nichž mohly být podnikány nálety na Japonsko⁷.

⁴ Krist Jan, *Válka proti Japonsku*, Praha: Naše Vojsko 2005, 465 s., ISBN 80-206-0785-4

⁵ *Hirošima a Nagasaki* - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124

⁶ *Hirošima a Nagasaki* - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124

⁷ Hubáček Miloš, *Válka končí v Pacifiku I. Pevnost Iwodžima*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2000. 261 s. ISBN 80-7185-307-0.

Na straně USA byla cena za ovládnutí několika kilometrů čtverečních strategicky významných ostrovů kolem půl milionu padlých vojáků, ale ani masivní nálety nedokázaly odpor Japonců zlomit. Bojovali většinou do posledního muže věni svým tradicím. Japonský zbrojní průmysl byl na rozdíl od industriálních center v Evropě roztroušen v mnoha malých továrnách po celé zemi, a ty se navíc nacházely přímo na okraji městských aglomerací⁸. Proto se americké nálety soustředily na shoz zápalných bomb a vyvolání ohňových smrští, které dokázaly zlikvidovat rozsáhlá území. Většinu japonských měst včetně Tokia pohltily plameny. Nálet na Tokio představoval jedno z nejhorších bombardování za 2. světové války. Na přítomnost civilistů se nehledělo, neboť propaganda pracovala na obou stranách na plné obrátky⁹. Jak je patrné i v soudobém tisku – úspěšně.

Zdecimované Japonsko se na jaře 1945 připravovalo na poslední úder. Zcela vážně se uvažovalo i o nasazení 28 milionů dobrovolníků, kteří byli ochotni bojovat vyzbrojeni meči, bambusovými tyčemi s trhavinou i oštěpy. Od listopadu 1944 byli mobilizováni všichni muži ve věku od 15 do 60 let a ženy mezi 17 a 45 lety. Od 25. března 1945 pak všichni ve věku 13 až 60 let. Dokonce i malé děti byly cvičeny pro boj jako živé bomby s výbušninami připevněnými na těle. Ženy a dívky dostávaly kyanidové tablety, které měly použít jako „ochranu“ před zneuctěním po invazi spojenců. Heslo „Sto milionů zemře za císaře a národ“ viselo po celém Japonsku. V této atmosféře nebylo pro Japonce jednoduché najít v bezvýchodné situaci způsob, jak „důstojně kapitulovat“. Japonsko zůstalo po pádu Itálie a Německa samo, a to rozhodlo o sledu událostí, jež vedly k použití nukleární zbraně¹⁰.

Japonci se upínali k víře, že masivní ztráty na americké straně donutí americké politiky pod tlakem veřejnosti zasednout k jednacímu stolu, ale USA již jednaly o rozdělení světa se Stalinem a koordinovaly vzájemně své kroky vůči Japonsku, jehož úlohou měla být porážka za podmínek stanovených spojenci a nikoliv vyjednanými diplomaty. Mezitím vypršela rusko-japonská smlouva o neútočení a Američané dokončili svůj nukleární

⁸ Krist Jan, *Válka proti Japonsku*, Praha: Naše Vojsko 2005, 465 s., ISBN 80-206-0785-4

⁹ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0,

¹⁰ Krist Jan, *Válka proti Japonsku*, Praha: Naše Vojsko 2005, 465 s., ISBN 80-206-0785-4

výzkum prvním ostrým testem jaderné bomby. Američtí politici vůbec nepochopili ničující následky výbuchu nukleární zbraně. Byli zřejmě pouze ohromeni její silou a nemohli uvěřit, že jediná bomba může zabít desítky tisíc lidí najednou. Nedokázali pochopit, že je rozdíl mezi konvenční výbušninou o síle 15 kilotun trinitrotoluenu (TNT) a explozí nukleární bomby o stejné síle, a pojmy jako „radiace“ nebo „gama paprsky“ se příliš nezabývali¹¹. Bomba jim sloužila jako způsob demonstrace síly, jež povede k rychlému ukončení války a spoléhali se na propagandu, která zajistí, aby bylo použití nukleární zbraně vnímáno jako legitimní způsob, jak rozdrtit protivníka, který se odvážil zničit tichomořskou základnu Pearl Harbour okupovanou americkou armádou a který se odvážil vést s USA otevřenou válku.

Návrhy na použití jaderných bomb vypracovávala komise, ve které zasedali i přední vědci, kteří se na vývoji jaderných zbraní podíleli, a to R.Oppenheimer, E.Fermi, E.Lawrence a A.Compton. Exploze mimo osídlené území byla s ohledem na japonský fanatismus zavržena, neboť USA došly k závěru, že by to fanatiky na straně Japonska nedonutilo ke složení zbraní. Přitom Japonsko už takřka lehlo popelem a kromě čtyř větších měst (Hirošima, Kókura, Kjóto a Niigata) nebylo co bombardovat¹². Kjóto (dřívější historické hlavní město Japonska) bylo na poslední chvíli vyškrtáno a nahrazeno průmyslovým centrem Nagasaki¹³.

Co bude následovat, si ale uměl představit málokdo. Propaganda USA došla tak daleko, že bombardéry dle ní měly nad Japonskem svrhnout 720.000 letáků, ve kterých bylo obyvatelstvo formálně nabádáno, aby opustilo Hirošimu. Je třeba brát v úvahu fakt, že i kdyby tomu tak bylo, což podle dnešního zkoumání historiků není vůbec jisté, válečné propagandistické letáky byly plné manipulativně-psychologických informací, a tehdy o síle nukleární zbraně neměl nikdo v Japonsku ani ponětí, a argument, že lidé teoreticky dostali šanci před explozí utéct, je stejně absurdní, jako kdyby někdo prostému

¹¹ *Námořnictvo USA za druhé světové války - The US Navy in World War*, překlad PhDr. Jaroslav Hrbek, Vyd. Grada, 64 s. ISBN: 978-80-247-2372-3

¹² *Hirošima a Nagasaki* - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124

¹³ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

americkému farmáři 10. září 2001 tvrdil, že ráno dalšího dne nalétnou dvě dopravní letadla do dvou mrakodrapů Světového obchodního centra v New Yorku, jejich popelem se pokryje celý Manhattan, a ještě k tomu vojenský letoun zasáhne i Pentagon¹⁴.

1.3 Svržení atomové bomby

O použití nukleárních bomb v Japonsku bylo rozhodnuto i přes odpor většiny vědců, kteří samotnou atomovou bombu vytvořili. Po Postupimské konferenci na přelomu července a srpna se věci daly do pohybu. Pátého srpna 1945 konečně pilot bombardéru B-29 Paul Tibbets obdržel rozkaz svrhnout bombu Little Boy na Hirošimu, a kreslil na nos letadla jméno své matky - Enola Gay¹⁵. O den později, šestého srpna ráno v 8:16, exploduje bomba pojmenovaná jako Little Boy nad Japonskem. O několik dní později Japonsku vyhláší válku SSSR a japonský císař svolává na 9. srpna 1945 zasedání Nejvyšší rady s cílem projednat a přijmout podmínky bezpodmínečné kapitulace v Postupimské deklaraci. V tento den ale na Japonsko dopadá další atomová bomba. V 11:05 exploduje bomba jménem Fat Man nad městem Nagasaki. Původně měla být bomba svržena nad městem Kokura, ale vzhledem k mlze byl zvolen náhradní cíl Nagasaki¹⁶ - místo s největší a nejstarší křesťanskou komunitou v celém Japonsku. V noci 10. srpna pak japonský císař pod hrozbou totálního vyhlazení Japonska přijal podmínky bezpodmínečné kapitulace.

Tím mělo být v očích veřejnosti dosaženo legitimního triumfálního vítězství hrdinné americké armády nad Japonskem a zároveň si měly USA připsat další mediální body jako světový mírotvůrce. Americká média, a nejen ta, přinášela oslavné zprávy, kterak armáda USA pomocí atomové bomby zachránila tisíce amerických vojáků před smrtí a že bude shazovat nukleární bomby na Japonsko tak dlouho, až z něj nic nezůstane. Nikdo v USA

¹⁴ *Hirošima a Nagasaki* - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124

¹⁵ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

¹⁶ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

ale nepočítal se strašlivými následky radiace ještě desítky let poté¹⁷.

1.3.1 „Okamžik, kdy vyšlo 2. slunce“ - detaily a výpovědi svědků

Ráno 6. srpna 1945 v 08:15 posádka bombardéru B-29 Enola Gay uvolnila po stisku červeného knoflíku bombu nesoucí kódové označení Little Boy. Za 43 sekund došlo nad městem k záblesku ohlašujícímu explozi. Ani posádka letounu přesně nevěděla, jak strašnou zbraň má na palubě. Po uvolnění bomby letoun povyskočil o několik metrů a následná rázová vlna za pár okamžiků odhodila B-29 o desítky metrů ve směru letu. Pilot Enola Gay Paul Tibbets později napsal: „Exploze prozářila ostrým světlem celý letoun. Vrátili jsme se zpět, abychom se podívali na Hirošimu. Město bylo zahaleno hrůzu nahánějícím mrakem, který se zvedal vzhůru v podobě typického hříbu. Na okamžik nebyl schopen nikdo promluvit, ale pak začala posádka jeden přes druhého pokřikovat: Oh shit! Do prdele! Podívejte na to! Podívejte na to!“ Roztřesený Lewis tehdy podle zápisků cítil v ústech kovovou chuť olova, typický průvodní znak štěpné reakce¹⁸.

Asi 15 minut po explozi vystoupal radioaktivní mrak v podobě hříbu do výšky 12 km, rozprostřel se severozápadním směrem a přešel v „černý déšť“, který na fotografiích zachytil fotograf z jednoho z doprovodných bombardérů B-29. Skrz oblaka dýmu nebylo vidět, co zbylo z města, ale dle všech průvodních znaků byla mise úspěšně splněna a posádka se plna pýchy vrátila na svou základnu, kde byla uvítána s náležitými poctami jako posel konce 2. světové války.

Ranní shon byl znenadání přerušen zábleskem na nebi, o němž se očití svědci vyjadřovali jako o druhém slunci, jež zazářilo ve výšce jednoho kilometru nad Hirošimou. Vzápětí nastalo peklo na zemi. Ohnivá koule dosáhla velikosti 300 metrů a vlna extrémní tepelné radiace rozžhabila vzduch okolo epicentra výbuchu na 3 až 4 tisíce stupňů Celsia.

¹⁷ Krist Jan, *Válka proti Japonsku*, Praha: Naše Vojsko 2005, 465 s., ISBN 80-206-0785-4

¹⁸ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svězení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

V blízkosti epicentra výbuchu zanechala tepelná radiace na zdech morbidní stíny, bohužel i na místech, kde se vypařili živí lidé¹⁹. Vše v okruhu dvou kilometrů se buď vypařilo nebo roztavilo v polymorfní hmotu připomínající sklo. Následovala supersonická rázová vlna, která se šířila rychlostí 1.600 km/hod a která smetla z povrchu zemského vše, co jí stálo v cestě. Až na výjimky zmizely v okruhu dvou kilometrů veškeré budovy, které byly takřka odhozeny do dálky, kde vytvořily nekonečné ruiny. Ve zdech částečně pobořených železobetonových budov za první zónou bylo zapíchnáno neskutečné množství skleněných střepů z oken. Pekelná teplota inferna hnaná nadzvukovou rychlostí se současně proměnila v těžko popsatelnou ohnivou smršť. Hydrodynamické proudění extrémně zahřátého sloupce vzduchu přecházelo děsivou rychlostí v plamenné jazyky, jež se rozpínaly všude tak dlouho, dokud měly plameny co pozřít. Pobořenými budovami prolétávaly vlny ohně, jež vybuchovaly a zakládaly vzájemně se prorůstající lokální požáry přecházející v jeden velký oheň, kam oko dohlédlo. Auta a silnice byly okamžitě roztaveny, voda v řece se vařila. Ti, kteří výbuch v širším okolí přežili, měli rozsáhlé popáleniny a často, podle očitých svědků a historických dokumentů, rozteklé a spálené obličejů tak, že vůbec nebylo možné rozeznat oči nebo ústa, a jen vzdáleně připomínali lidské bytosti²⁰. V okruhu větším než 15 km byla vytlučena všechna okna. Peklo rozpoutané tepelnou radiací a rázovou vlnou trvalo bezmála 20 minut. Pak již působila jen smrtící neviditelná radiace.

1.4 „Fat Man“ nad Nagasaki

Přestože měla bomba s názvem „Fat Man“ sílu 21 kt TNT (oproti Little Boy s 15 kt TNT) a systém iniciace pomocí synchronizované imploze více pod kritických množství plutonia pro zvýšení síly bomby, způsobila díky zvláštnostem terénu menší devastaci. Oheň se podařilo dostat pod kontrolu během dvou hodin, a po čtyřech až pěti hodinách byly požáry více méně uhašeny²¹.

¹⁹ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

²⁰ Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

²¹ *Hirošima a Nagasaki* - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124

Záhy po tragédii v obou městech, v pravé poledne 15. srpna 1945, císař ve svém vůbec prvním rozhlasovém projevu národu uložil, aniž použil slova kapitulace, aby: „Strpěl nestrpitelné a snesl nesnesitelné.“

Dvě nukleární bomby mající o jeden až dva řády silnější smrtící účinek než jakákoliv konvenční zbraň způsobily smrt 200.000 lidí žijících v obou městech, jejichž celková populace dosahovala v roce 1945 celkem 500.000 osob. Do počtu ale nejsou započítávání zranění, ani ti s trvale poškozeným zdravím vlivem radioaktivního spadu, na jehož následky, zejména rakovinu, umírali lidé ještě celá desetiletí. Ti, kdo nezemřeli během několika měsíců, měli poškozenou DNA, a pakliže nebyli neviditelným radioaktivním zářením kompletně sterilizováni, rodily se jim děti s hroznými genovými mutacemi.

1.5 Poválečná situace v Československu

Po skončení války v květnu 1945 bylo Československo obnoveno, ale bez území Podkarpatské Rusi, které bylo připojeno k sovětské Ukrajině v rámci expanze SSSR na západ. Podstatná část obyvatel, 3 až 4 miliony lidí německé a maďarské národnosti, byla odsunuta na základě Benešových dekretů se souhlasem spojenců. První vlna znárodnění převedla majetky do rukou nomenklaturních kádrů. Celá společnost, a také tehdejší československá média, žila především zúčtováním s Němci, soudy s nacisty a stálým připomínáním válečných zločinů. Časté je rozebírání vypálených Lidic a Ležáků. Noviny se věnují především tématům z domova.

Samostatnost poválečné ČSR byla oslabena. Již tehdy se v československé politice začala prosazovat závislost na Sovětském svazu, připravovaná Komunistickou stranou Československa (KSČ) za války v Moskvě. Jak Beneš, tak i někteří další členové jeho exilové vlády v Londýně, tyto přípravy nakonec přinejmenším pasivně tolerovali.

2. Československé deníky a jejich informování o válce s Japonskem

2.1 Lidové noviny (tehdy s názvem Svobodné noviny)

Lidové noviny za druhé světové války přestaly vycházet. První poválečné číslo vyšlo 23. května 1945 pod vedením Eduarda Basse. Státem bylo zakázáno používat název Lidové noviny, proto se deník přejmenoval na Svobodné noviny. Byla to ale jen formalita, redakce zůstala stejná a vedení periodika dbalo na to, aby bylo zřetelné, že i přes změnu názvu jde stále o Lidovky²². Od května je skladba novin výrazně protiněmecká, celá země žije především odsunem Němců a Benešovými dekrety. Na zahraniční zprávy ve Svobodných novinách nebylo příliš místa, jeden výtisk měl čtyři strany. Přesto už o situaci mezi USA a Japonskem 25. května vychází první zmínka.

Článek má titulek „Americké úspěchy proti Japoncům“²³ a rozsahem jej lze přirovnat k dnešnímu „krátce ze světa“. Zpráva je převzatá z agentury Reuters z 24. května. Svobodné noviny v ní informují o průběhu válečných operací na Dálném Východě. „Americká vojska postupují ze dvou směrů do středu ostrova Mindano a jsou od sebe vzdálená již jen osm mil. (...) Americké bombardéry svrhly v noci pumy na letiště Formose, kde byly způsobeny velké požáry. Potopily také nákladní loď o 5.000 tunách a poškodily několik větších dvojstěžníků.“ Zpráva ještě dodává, že na podporu amerických pozemních sil působících na ostrově Okinawa byly do místa poslány další bombardéry, a v okolí Tokia trvají prudké požáry vzniklé při posledním americkém náletu. Další, rozsahem stejná zpráva, se ve Svobodných novinách objevuje 29. května²⁴. Opět je převzatá z Reuters, ale je znát, že noviny konfliktu věnují pozornost. Titulek zprávy zní „Katastrofální japonské ztráty“. Píše se v ní, že japonský ministerský

²² Pernes Jiří: *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1993. 143 s. ISBN 80-7106-056-9

²³ Reuters, *Americké úspěchy proti Japoncům*, Svobodné noviny, 25.května 1945, roč.1, č.3, str.2

²⁴ Reuters, *Katastrofální japonské ztráty*, Svobodné noviny, 29.5.1945, roč.1, č.7, str.2

předseda, admirál Suzuku, před několika dny doznal, že hlavní město Japonska, Tokio, bylo zničeno tak, že není ani pomyšlení na odstranění škod. Také o městech Kobe a Osaka mluvil jako o rozvalinách. Japonská vláda jedná o opatřeních, která by měla řešit katastrofy způsobené nálety. Zpráva také zdůrazňuje, kolik japonských lodí bylo zničeno a potopeno, a jak jsou Američané v Japonsku úspěšní. „Dnes se ani válečná ani obchodní loď nepřítele nemůže odvážiti na vody Tichého oceánu, aby srdce její posádky nebyla sevřena oprávněnou obavou, že se nikdy nevrátí na domácí základny,“ uvádí se ve zprávě. Zbytek novin se stále věnuje zúčtování s Němci (například články, jak byl chycen K. H. Frank, či rozsáhlá připomínka atentátu na Heydricha), případně opeře Libuše od Bedřicha Smetany, která byla v Národním divadle uvedena v předvečer narozenin Edvarda Beneše. Další den Svobodné noviny hned na titulní straně přinášejí rozsáhlý profil amerického prezidenta Trumana. Líčí ho vesměs jako rozhodného muže, který je důstojným nástupcem Roosevelta. V dlouhém článku se autor Karel Beran ale zahraniční politice příliš nevěnuje; o Japonsku zde není ani zmínka. V průběhu dalších dnů se v novinách tu a tam objevují zmínky o americkém přátelství s ČSR, když například státní tajemník ministerstva zahraničních věcí přijal amerického velvyslance i s vojenským attaché.

O pár dní později vychází ve Svobodných novinách nepatrná pětiřádková zpráva s titulkem „Válečné ztráty USA“²⁵. „Válečné ztráty vojsk Spojených států, bojujících na souši i na moři, překročily jeden milion. Z celkového počtu 1 002 887 připadá podle posledního výkazu na mrtvé 227.097, raněné 607.468, pohřešované 63.455 a na válečné zajatce 104.867.“

Ke zvláštnímu paradoxu dochází 3. června 1945. Na titulní straně vyšel článek „Úkoly schůzky „velkých tří““²⁶. Zpráva informuje o schůzce zástupců Velké Británie, Spojených států amerických a Sovětského svazu. Josef Davies, zvláštní vyslanec prezidenta Trumana tu má navrhnout, jak zajistit světový mír a bezpečnost lidstvu na dlouhá léta dopředu. V tuto chvíli ještě v Československu nikdo netuší, že za dva měsíce USA svrhnou atomovou bombu na Hirošimu.

²⁵ ČTK, *Válečné ztráty USA*, Svobodné noviny, 2.6.1945, roč.1, č.10, str.2

²⁶ Reuters, *Úkoly schůzky „velkých tří“*, Svobodné noviny, 3.6.1945, roč.1, č.11, str. 1

Neděle 10. června 1945 – ve Svobodných novinách vychází článek „Okinava už se nedá držet“²⁷. Zpráva je převzatá z Reuters, redakce uvádí, že byla napsána 9. června v Guamu. Doplněna je ale o dvě další informace převzaté z agentury AFP, jedna původem z Tokia a druhá z Čunkinu. Všechny tři odstavce jsou ale pouze pod jedním titulkem. Krátká informace o tom, že severoamerické létající pevnosti nad Okinavou sestřelily několik desítek japonských letadel, a tato část Japonska i se svými továrnami na výrobu letadel a zbraní je zcela zničená. Druhý odstavec pojednává o oznámení japonské agentury Domei. Píše se v něm, že americká letadla bombardovala japonské základny na ostrovech Kiu-Šiu. „Japonská vojenská místa připravují obyvatelstvo na vyklizení ostrova Okinavy, jelikož po posledních bojích na ostrově není již naděje na udržení této japonské základny.“ Zpráva agentury AFP z Čunkinu pak už jen dodává, že čínské vojsko nyní přetřelo úzký pruh území, kudy hodlali Japonci vstoupit do Indočíny, a izolovalo tak dvě stě tisíc Japonců v provincii Kvangsi.

Noviny jinak stále píší o poválečných tématech, spekulují například i o tom, jestli se Hitler neukrývá ve Španělsku.

O necelé dva týdny později se Svobodné noviny na druhé straně opět vracejí k situaci v japonské Okinavě. Krátký článek se jmenuje „Konec boje o Okinavu“ a je v něm patrný názorový příklon k jednání USA. V článku se noviny nezdráhaly otisknout toto tvrzení: „Oddíly 10. armády Spojených států rozřezaly včera rychle na kusy zbytky japonské obrany na jižním konci ostrova Okinavy.“²⁸ Podle zprávy z Reuters, která byla napsána ve Washingtonu den před tím, než se dostala do Československa, muselo americké dělostřelectvo přestat střílet, aby nezasáhlo i vlastní americká vojska. „Zpráva, již vydal admirál Nimitz, oznamuje, že Japonců padlo až dosud 87.000 a zajato jich bylo 2.565. Podle poslední admirálovy zprávy je boj o Okinavu skončen,“ uvádí se dále v článku převzatém z agentury Reuters.

Dne 29. června 1945 se opět objevuje informace o vývoji mezi USA a Japonskem²⁹, ale nutno dodat, že noviny se tímto konfliktem příliš nezabývají. Tentokrát je otisknuta

²⁷ Reuters, AFP, *Okinava už se nedá držet*, Svobodné noviny, 10.6.1945, roč.1, č.17, str.2

²⁸ Reuters, *Konec boje o Okinavu*, Svobodné noviny, 22.6.1945, roč.1, č.27, str.2

²⁹ AFP, *Japonské loďstvo se tenčí*, Svobodné noviny, 29.6.1945, roč.1, č.33, str.2

informace „Příprava útoku na Japonsko“. O jaderných zbraních tu však není ani zmínka, noviny jen informují o posílení bombardování. V dalších dnech se stupňují informace o tom, že japonská města hoří a že Řecko vyhlásilo Japonsku válku.

O konflikt USA versus Japonsko se noviny začínají více zajímat až o téměř měsíc později. Dne 24. července je na titulní straně otištěna zpráva o Postupimské konferenci. Média ke konkrétním závěrům z konference nemají přístup až do jejího konce, ale podle informací United Press se ještě nejednalo o Japonsku, které je na programu až později. Noviny uvádějí, že nejzávažnější vojenské rozhodnutí spojenců – porážka Japonska – bude na programu koncem týdne³⁰. Podle Svobodných novin by se měl sejít Truman s Churchillem a generalissimem Stalinem. Japonskou otázku podle deníku pravděpodobně předloží prezident Truman, aby „brzkým vítězstvím na Dalekém východě zachránil americké životy“. Chce jednoznačně co nejrychleji dotlačit Japonsko ke kapitulaci. Napjaté situaci mezi USA a Japonskem noviny věnují ještě jeden rozsáhlý článek na titulní straně. Spekuluje v něm, kde bude započata invaze do Japonska. Podle agentury United Press, kterou Svobodné noviny citují, se Japonci intenzivně připravují, a podle hlášení tokijského rozhlasu zachyceného BBC budou připraveni invazi spojenců odrazit. Podle zprávy někteří váleční pozorovatelé ale věří, že při zachování leteckých útoků bude Japonsko pro invazi zralé už na podzim. Den poté je na titulní straně deníku článek, který se zabývá tím, že zpravodajové, kteří mají informačně pokrývat události na Postupimské konferenci, si stěžují na rozsáhlou cenzuru a zatajování informací³¹. „O dalším vývoji k Japonsku prý není možné se nic dozvědět,“ píše list.

O čtyři dny později, 28. července, je ve Svobodných novinách uveřejněna zásadní zpráva. Titulek zní „Ultimatum Japonsku“. „Nastala jedna z nejvážnějších hodin v dějinách Japonska. Japonsko se musí rozhodovat o jedné z nejdůležitějších otázek od vyhlášení války. Ultimatum vydané včera večer jménem prezidenta Trumana, premiéra Churchilla a generalissima Čankajška, vyzývá japonský lid, aby kapituloval, jinak bude celá země zničena. V proklamaci se praví, že spojené mocnosti jsou připraveny ke konečnému úderu na Japonsko a že Spojené státy, Británie a Čína nebudou trpěti žádné odklady zakončení

³⁰ United Press, *Postupimské porady Tří*, Svobodné noviny, 24.7.1945, roč.1, č.52, str.1

³¹ United Press, *Postupimská konference – zpravodajové si stěžují na cenzuru*, Svobodné noviny, 25.7.1945, roč.1, č.53, str.1

války s Japonskem,“ stojí ve zprávě³². Na konci článku je ještě zmínka o tom, že prezident Truman byl tázán, zda před vydáním ultimata byly porady s generalissimem Stalinem. Tajemník Truman prý odpověděl, že mu není dovoleno příslušnou věc komentovat, ale že vláda Stalina není ve válce s Japonskem.

V následujících dnech přinášejí noviny zprávu o ukončení Postupimské konference, avšak Japonsku se nevěnuje jediný článek. Tak tomu bylo až do 7. srpna.

Atomová bomba na Hirošimu byla svržena 6. srpna 1945. Jak známo, noviny vycházejí až den po události. První zpráva o historicky první atomové bombě tedy mohla vyjít nejdříve 7. srpna. Tak se také stalo. Kupodivu o útoku ale není ani zmínka na titulní straně.

Události je věnován jeden jediný článek na druhé straně, v rubrice, kterou bychom z dnešního pohledu mohli hodnotit jako „krátce ze světa“. Článek je tak nevýrazný, že by jej čtenář snadno mohl přehlédnout. Zpráva je převzatá z agentury Reuters ze 6. srpna.

Graficky je postavena na stejnou úroveň, jako například zpráva o návštěvě slovenských studentů u velvyslance Sovětského svazu, nebo tipy na taneční zábavy o žních. „První atomová puma na Japonsko. Prezident Truman dnes oznámil zástupcům tisku, že v uplynulých hodinách byla na Japonsko svržena první atomová puma, jejíž účinky jsou mnohem mocnější, než u kterékoliv jiné současné bomby.“³³ Dále se text věnuje popisu toho, jak se Američanům podařilo atomovou pumu vyvinout, a že jsou tedy teď země s nejúčinnější výzbrojí. V článku není ani slovo o ztrátách na životech v Japonsku, nebo o neobvyklé ničivosti bomby. Stejně drobná zpráva následuje i druhý den, 8. srpna.

Informuje o tom, že Japonsku bude zasláno další ultimátum, které ho vyzve k bezpodmínečné kapitulaci³⁴. Tu první totiž Japonsko ihned odmítlo. Zpráva se paradoxně pozastavuje jen nad tím, proč nebylo raději atomovou bombou zničeno Tokio. „Patrně proto, že kdybychom byli zničili japonské hlavní město, nebylo by zde vládní organizace, která by provedla kapitulaci,“ uvedl v článku mluvčí americké vlády. Článek doprovází i jakýsi „profil“ atomové bomby, který popisuje, kde byla atomová puma poprvé vyzkoušena, a na jakém principu pracuje. Objevuje se tu i informace o tom, že japonské obyvatelstvo bylo o atomové pumě poučeno rozhlasem a letáky shazovanými

³² United Press , *Ultimatum Japonsku*, Svobodné noviny, 28.7.1945, roč.1, č.56, str.2

³³ Reuters, *První atomová puma na Japonsko*, Svobodné noviny, 7.8.1945, roč.1, č.64, str.2

³⁴ Reuters, *Nové ultimatum Japonsku*, Svobodné noviny, 8.8.1945, roč.1, č.65, str.2

z letadel. Tuto zprávu historici po čase vyvrátili, žádné informační letáky o škodlivosti bomby nikdo na Hirošimu neshazoval.

O dva dny později, tedy 9. srpna, už se o nastalé situaci na Dálném východě píše i na titulní straně Svobodných novin. Deník informuje o tom, že ve válce s Japonskem už je i Sovětský svaz. „Sovětský komisař zahraničí Molotov přijal dnes japonského velvyslance v Moskvě. Molotov prohlásil: Spojenci požádali Sovětský Svaz, aby se připojil k válce proti Japonsku. Věren Spojencům, Sovětský svaz nabídku přijal.“³⁵

V den, kdy vyšel tento výtisk novin, byla svržena druhá atomová bomba na japonské město Nagasaki.

Noviny, které vyšly desátého srpna jakoby už začaly chápat, jak je situace vážná. Celou titulní stranu věnují SSSR a válce s Japonskem, nechybí už ale ani článek „Obavy z atomových bomb v USA“. „Nadšení, které pociťovali všichni ve Spojených státech po prvním oznámení použití atomové bomby proti Japonsku, nyní ochablo a nálada se proměňuje v zachmuřenou. Další zprávy, že tato zbraň je skutečně usmrcující a že zkáza v Hirošimě je jen malou ukázkou toho, co mohlo následovat, změnily náladu ve vážnou. Mnozí věří, že by tak mohl být zahájen řetěz výbuchů, který by nemohl býti zastaven, dokud by celá zeměkoule nebyla zničená,“³⁶ uvádí Svobodné noviny. Následuje i několikařádková zmínka o svržení druhé atomové pumy na Nagasaki, redakce však ještě nemá dostatek informací o tom, zda svržená puma byla jen jedna, nebo jich bylo několik. „Generál Spaatz oznámil ve svém komuniké, že 9.srpna bylo použito opět nové zbraně – atomové pumy – při útoku na Nagasaki. Podle zpráv posádky byly pozorovány dobré výsledky, podrobnosti však nejsou dosud známy. Není také známo, zda byla shozena jen jedna atomová puma, nebo více pum.“³⁷

³⁵ Reuters, *Sovětský svaz ve válce s Japonskem*, Svobodné noviny, 9.8.1945, roč.1, č.66, str.1

³⁶ TASS (Moskva), *SSSR ve válce s Japonskem*, Svobodné noviny, 10.8.1945, roč.1, č.67, str.1

³⁷ Reuters, *Druhá atomová puma*, Svobodné noviny, 10.8.1945, roč.1, č.67, str.2

V sobotu 11. srpna 1945 je poprvé Japonsku věnován velký „otvírák“ novin na titulní straně. „Japonská ochota ke kapitulaci – ostýchavá nabídka velmocem“ zní palcový titulek novin.

Pod článkem však není opět podepsán žádný konkrétní autor; redakce Svobodných novin se stoprocentně spoléhala jen na servis zahraničních tiskových agentur. Článek na první straně je tak složeninou osmi zpráv agentury Reuters, které se liší jen v tom, že některé z nich vyšly v Londýně, jiné v New Yorku, Washingtonu, případně v Moskvě. U každého odstavce je ale místo vydání zprávy pečlivě uvedeno. „Japonsko včera oznámilo, že je ochotno přijmout postupimské prohlášení,“³⁸ píše se v prvním odstavci článku. Deníku neuniklo, že si Japonci ale kladou jasnou podmínku – totiž zachování práv japonského císaře jakožto suverénního vládce. Předběžné odhady jsou podle novin takové, že dohoda za této podmínky bude velmi obtížná. Dále se v tomto vydání ještě objevuje vyjádření prezidenta Trumana v americkém rozhlasu. Poprvé tady přiznal, že atomová bomba dosahuje nevídaných ničivých účinků a povinností USA bude chránit výrobní tajemství této pumy, aby nemohlo dojít k jejímu dalšímu šíření. Podle zprávy přejaté z washingtonského Reuteru byla první reakce oficiálních washingtonských činitelů na japonskou ochotu ke kapitulaci velmi zdrženlivá. V Bílém domě bylo prohlášeno, že dosud nedošla žádná oficiální nota od amerického velvyslance ve Švédsku nebo Švýcarsku. „President Truman, který byl vzhůru, když byly zachyceny zprávy tokijské zpravodajské agentury, se okamžitě odebral do své pracovny. Práví se, že japonský krok nepřekvapil. Tvrdí se, že snad nebude nesnázi, pokud jde o japonský požadavek, aby nebyla dotčena suverenita japonského císaře. Většinou se soudí, že Spojenci přijmou japonského císaře jakožto loutkového vladaře.“³⁹

Z dnešního pohledu by čtenáře pravděpodobně zarazilo používání obecných slovních spojení, jako „praví se, tvrdí se, soudí se“. Noviny nekladly důraz na upřesnění, aby bylo jasné, kdo tvrdí, nebo kdo co soudí – zda šlo o mluvčího některé z oficiálních institucí, nebo pouze o kuloární informaci. Redakci ale zřejmě nezbývalo nic jiného, než bezmezně důvěřovat agentuře Reuters, která měla na místě svého zpravodaje, jenž dokonce mohl zprostředkovat takto detailní popis události. „Státní tajemník Byrnes se rovněž okamžitě

³⁸ Reuters (New York), *Japonská ochota ke kapitulaci – ostýchavá nabídka velmocem*, Svobodné noviny, 11.8.1945, roč.1, č.68, str.1

³⁹ Reuters (Washington), *Japonská ochota ke kapitulaci*, Svobodné noviny, 11.8.1945, roč.1, č.68, str.1

dostavil do presidentovy pracovny, když odmítl množství dotazů novinářských reportérů. Bylo prohlášeno, že jakákoliv nota ze švýcarské či švédské strany bude doručena do státního departmentu, odkud ji Byrnes přinese prezidentu Trumanovi. Pět minut po Byrnesovi přišel do Bílého domu ministr války Stimson, jehož provázal ministr námořnictví Forrestal. V 9 hodin ráno byl již v Bílém domě pohromadě celý válečný kabinet, aby prozkoumal situaci vzniklou po japonském prohlášení ochoty ke kapitulaci.⁴⁰

Nedělní noviny už to s informováním o Japonsku, řečeno nadneseně, příliš nepřehánějí⁴¹. Na druhé straně se jen objevuje kratší zpráva o blízkém konci války s Japonskem. Spojenci podle deníku kapitulaci Japonska přijali s tím, že autorita císaře Hirohito bude podřízena autoritě spojeneckých vrchních velitelů. O mír se podle novin postaralo také vypovězení války Japonsku Sovětským svazem, které přineslo až překvapivě rychlé výsledky. Další prostor redakce věnovala článku s titulkem „Odpověď spojenců Japonsku“⁴². Píše se v něm, že zprávy docházející po celý den z hlavních měst spojeneckých velmocí, svědčily o tom, že se pilně jedná o zaujetí společného stanoviska k japonské nabídce. Sdělení pak ještě doplňuje text převzatý od agentury United Press, a sice: „Spojené státy, Sovětský svaz, Velká Británie a Čína prohlásily v odpovědi na mírovou nabídku Japonska, že autorita císaře Hirohito bude podřízena autoritě spojeneckých vrchních velitelů. Vláda Spojených států jménem spojeneckých mocností odevzdala odpověď švýcarskému velvyslanectví ve Washingtoně o půl jedenácté hodině. V odpovědi se uvádí, že od císaře se bude požadovati, aby autorisoval a zaručil podpisy vlády japonské a japonského generálního štábu takové podmínky kapitulace, které budou nutné, aby byly dodrženy zásady postupimského prohlášení.“⁴³

Nadcházející den přichází na titulní straně zpráva o tom, že Japonsko se rozmýšlí, zda na podmínky upravující autoritu císaře Hirohita přistoupí, či nikoliv.⁴⁴ Podle článku byla

⁴⁰ Reuters (Washington), *Japonská ochota ke kapitulaci*, Svobodné noviny, 11.8.1945, roč.1, č.68, str.1

⁴¹ autor pod zkratkou čt, *Konec války s Japonskem*, Svobodné noviny, 12.8.1945, roč.1, č.69, str.2

⁴² autor pod zkratkou K, *Odpověď spojenců Japonsku*, Svobodné noviny, 12.8.1945, roč.1, č.69, str.2 – viz. pozn. č. 47

⁴³ United Press, *Odpověď spojenců Japonsku*, Svobodné noviny, 12.8.1945, roč.1, č.69, str.2

⁴⁴ autor pod zkratkou K, *Japonsko se rozmýšlí*, Svobodné noviny, 14.8.1945, roč.1, č.70, str. 1

spojenecká odpověď odevzdána velvyslanectví již v sobotu, avšak celá neděle i pondělí „uplynuly v marném čekání na japonské stanovisko k ní“.

2.1.1 Mystifikace a předčasné oslavy

Svobodné noviny hned na první straně ale zmiňují novinářskou „kachnu“, která (ač byla takřka ihned vyvrácena) hned v několika částech světa vzbudila rozruch a předčasné nadšení. Článek je převzatý z agentury Reuters z 13. srpna⁴⁵. Píše se v něm: „Včera večer přinesla jedna americká zpravodajská kancelář zprávu, podle níž president Truman oznámil, že Japonsko kapitulovalo. Ač byla již za 60 vteřin vyvrácena, rozšířila se rozhlasem po USA a vyvolala obrovské množství dotazů v Bílém domě, před kterým se shromáždily davy lidu. Průvodce této mystifikace se nepodařilo zjistit. Krátce potom, co agentura United Press zprávu vyvrátila, svolal tiskový tajemník presidenta Trumana novináře a oznámil jim, že president neobdržel ani slova o tom, že by Japonsko bylo přijalo spojeneckou nabídku, a že také žádná taková zpráva nedošla ani do státního departmentu ani do ministerstva války a ministerstva námořnictví.“ Navzdory tomu některé oblasti už podle textu přijaly kapitulaci Japonska jako hotovou věc. „Klamná zpráva o japonské kapitulaci vzbudila značný ohlas i v jiných zemích. V Ottawě promluvil kanadský ministerský předseda Mackenzie King a prohlásil, že je ukončena největší válka v lidských dějinách. V Buenos Aires oznámily listy La Prensa a La Nación sirénami tuto zprávu, kterou obyvatelstvo přijalo s nadšením. Také v Sydney byly vzrušující scény na ulicích.“ Na tomto příkladu je možné ukázat, jak velkou důvěru měla společnost v tisk, a jakou měla tendenci předpokládat, že vše v médiích je pravdivé. Média totiž nejen, že měla, a mají, schopnost rozšiřovat obzory poznání, mohou ovlivňovat chování, postoje či názory jedinců, ale také děsit, vyvolávat napětí, navádět ke společensky nežádoucímu jednání či uvádět v omyl⁴⁶.

O den později, 15. srpna 1945, na titulní straně vychází článek s názvem „Japonsko přijalo podmínky“, ze kterého je jasné, že Japonsko kapitulovalo. Zprávě je věnován

⁴⁵ Reuters, *Japonsko se rozmýšlí (podtitulek Předčasné pověsti)*, Svobodné noviny, 14.8.1945, roč.1, č.70, str. 1

⁴⁶ Jiráková, Barbara Köpplová, *Média a společnost*, Portál, Praha 2003, 2007, 207 str., ISBN 978-80-7367-287-4

i dlouhý sloupek „Poražené Japonsko“ nalevo od hlavní zprávy. Je to poprvé, co je k Japonsku vydán ve Svobodných novinách i autorský komentář. Bohužel je autor sloupku podepsán opět pouze zkratkou „K“, takže lze jen odhadovat, o koho by mohlo jít. V tiráži Svobodných novin přichází v úvahu jedno jméno – a sice doktor Jaroslav Kolářik, který je zde uveden jako odpovědný redaktor⁴⁷. V obsáhlém článku vyhradila redakce Svobodných novin místo také na průběh oslav v USA. „V New Yorku se shromáždily obrovské zástupy lidu na Times Square a procházely ulicemi za zpěvu vlasteneckých písní. Automobily projížděly šílenou rychlostí nevšímajíce si světelných signálů. Z čínské i italské čtvrti a z Manhattanu vyšly průvody s ohňostroji. V San Franciscu probudily automobilové klaksony většinu obyvatelstva, které se pak shromáždilo v ulicích a uspořádalo projevy nadšení nad vítězstvím spojeneckých zbraní. Také světla v Pearl Harbouru byla včera zesílena 40 reflektory a oboje ozařovaly oblohu více než 20 minut.“⁴⁸ Následuje ještě velký článek s palcovým titulkem v dalším vydání pojednávající o tom, že Druhá světová válka skončila vítězstvím, a že ve spojeneckých zemích zavládla radost⁴⁹.

Na Japonsko se pak velmi rychle zapomíná, a v duchu „není nic staršího, než včerejší noviny“, se už k němu redakce nevrací. Další týden se noviny věnují návštěvě prezidenta Beneše v Poděbradech a dožínkám. Ve Svobodných novinách kromě jiného ke konci srpna nastávají i personální změny; Eduarda Basse na pozici šéfredaktora střídá Ferdinand Peroutka.

2.2 Rudé právo

Záhy po Mnichovu, 20. října 1938, tento ústřední deník KSČ nemohl vycházet, byl úředně zastaven. Začalo vycházet ilegálně a v různých (nepravidelných) intervalech bylo pak nepřetržitě vydáváno po celou dobu nacistické okupace (na jeho redakci a technické zajištění se postupně podíleli zejména J. Fučík, C. Šumbera, J. Molák, R. Vetiška,

⁴⁷ údaj z tiráže Svobodných novin, 15.8.1945, roč.1, č.71, str.4

⁴⁸ Reuters, *Japonsko přijalo podmínky – Nadšení v USA*, Svobodné noviny, 15.8.1945, roč.1, č.71, str.1

⁴⁹ Reuters a autor pod zkratkou K., *Druhá světová válka skončila vítězstvím*, Svobodné noviny, 17.8.1945, roč.1, č.72, str.1

V. Koucký). Poslední ilegální Rudé právo vyšlo 1. května 1945, první legální 6. května 1945. Po osvobození připadla Rudému právu úloha v boji KSČ za socialistické vyústění národní a demokratické revoluce a posléze při uskutečňování jednotlivých etap socialistické výstavby. V srpnu 1945, záhy po opětovné legalizaci, je v Rudém právu místo zejména pro sledování a podporu ideologie KSČ. Pokud deník nějak argumentoval, tak vycházel ze stranické politiky, která jednoznačně podporovala politiku SSSR.

V množství oslavných článků směřovaných k Sovětskému svazu či Rudé armádě se v Rudém právu málokdy našlo místo pro popsání nějaké zahraničně-politické události. RP také obratně pracuje s velikostí titulků, podobně jako dnešní bulvár. Například titulek „Rudá armáda, osvoboditelka a záštita míru“ má tučný titulek dvacet centimetrů dlouhý a čtyři vysoký⁵⁰.

Drobná zprávička ve výtisku z 10. května že „Letecká válka proti Japonsku bude vystupňována“⁵¹, Rudé armádě z hlediska grafické úpravy vůbec nemohla konkurovat. Rudé právo mělo navíc oproti Lidovým novinám (tehdy Svobodným novinám) k dispozici na začátku května jen dvě tiskové strany. Ty se pak sice rozšířily na čtyři, ale povětšinou je zaplňovaly zprávy zcela jiného druhu, než ve Svobodných novinách. Oba deníky se od sebe lišily politickou orientací; deník Rudé právo sledoval a plně podporoval ideologii KSČ, proto levicové politice věnoval většinu prostoru na stránkách novin. V Rudém právu se objevují například titulky „Nadšené uvítání soudruha Gottwalda“⁵² či „Dělníci děkují Stalinovi“⁵³. Zatímco Svobodné noviny přinášejí o konfliktu USA-Japonsko alespoň jednu zprávu týdně, čtenář Rudého práva mohl v srpnu 1945 nabýt dojmu, že na Dálném východě ani žádná válka není. Zato pro zprávy typu „Nevyhazujte písek“ (16. května 1945) se ale místo našlo. Podstatná část novin se také zaobírá zúčtováním s Němci a připomínkami jejich hrůzných zločinů. Časté je popisování soudů s Němci, či vzpomínka na Lidice.

⁵⁰ Rudé právo v tomto výtisku ještě nemá podepsané autory ani zdroje, nemá označen ročník ani číslo. Noviny mají pouze jeden list. Článek Rudá armáda, osvoboditelka a záštita míru, vyšel v RP 9.5.1945

⁵¹ viz poznámka č.27, Rudé Právo 10.5.1945

⁵² článek není podepsán, *Nadšené uvítání soudruha Gottwalda*, Rudé právo, 13.5.1945, roč.1, č.7, str.1

⁵³ Autor neuveden, *Dělníci Českomoravské strojírny děkují Stalinovi*, Rudé právo, 16.5.1945, roč.1, č.9, str.1

V sobotu 19. května se však na titulní stranu Rudého práva proboujvala do levého dolního rohu drobná informace o tom, že Japonci Velké Británii a Spojeným státům udělali mírovou nabídku, která však byla zamítnuta, neboť nesplňovala spojeneckou podmínku bezpodmínečné kapitulace.⁵⁴ Hned druhý den vyšla zpráva „Americké bombardéry nad Tokiem“⁵⁵, která byla převzatá z agentury Reuters. „Americké ministerstvo války oznámilo, že velký počet obřích létajících pevností podnikl nálet na průmyslové cíle na západním okraji města Tokia. Letadla útočila tříštivými pumami“.

Další zpráva o Japonsku se objevuje 22. června. Článek s názvem „Boj na Okinavě u konce“ popisuje konec bojů takto: „Oddíly armády Spojených států rozřezaly včera rychle na kusy zbytky japonské obrany na jižním konci ostrova Okinavy. Americké dělostřelectvo muselo přestat střílet, aby nezasáhlo i americká vojska. Komuniké, jež vydal admirál Nimitz oznamuje, že Japonců padlo 87 tisíc, a další dva tisíce byly zajaty⁵⁶. V podobném duchu se nese i zpráva z 29. června. Ta uvádí, že Japonsko přestalo být námořní velmocí. „Admirál Sherman prohlásil, že japonské loďstvo přestalo fakticky existovat jako námořní moc. Admirál odhaduje japonské válečné loďstvo na 5 bitevních lodí, 30 torpedoborců, několik křižníků a malý počet mateřských letadlových lodí.“

První větší článek o situaci v Japonsku je v Rudém právu uveřejněn 8. července 1945. Je o přetisknutí informací ze sovětského deníku Krasnaja Zvězda. Článek je postaven na tvrzení pozorovatele ruského periodika Markova⁵⁷. Ten tvrdí, že má informace o mimořádném zasedání japonského parlamentu. Parlament se podle pozorovatele sešel kvůli vážným porážkám japonské armády a velkému zhoršení vojenské a politické situace země. Japonsku podle něj hrozí invaze a opatření, která parlament na schůzce přijal, jsou opatřeními „posledních pěti minut“.

Jak konflikt na Dálném východě postupuje, i zprávy o Japonsku se v Rudém právu objevují častěji. Nikdy jim ale není věnováno příliš prostoru. Občas se objeví zpráva s ne

⁵⁴ ČTK (Reuters), *Japonci nabízejí mír*, Rudé právo, 19.5.1945, roč.1, č.12, str.1

⁵⁵ Reuters, *Americké bombardéry nad Tokiem*, Rudé právo, 20.5.1945, roč.1, č.13, str.1

⁵⁶ Reuters, *Boj na Okinavě u konce*, Rudé právo, 22.června 1945, roč.1, č.40, str.2

⁵⁷ TASS (Krasnaja Zvězda), *Japonsko v posledních pěti minutách*, Rudé právo, 8.7.1945, roč.1, č.52, str.3

příliš podrobnými údaji, která popisuje, zda spojenci zaútočili bombardéry, nebo pomocí ponorek. Od poloviny července se pak deník začíná zajímat o to, co bude na programu Postupimské konference, která začne 17. července. Kvůli nedostatku uvolňovaných informací médiím však Rudé právo neotiskuje žádné konkrétní informace o tom, jak bude rozhodnuto o osudu Japonska, a jestli vůbec se otázka Dálného východu na konferenci v Postupimi bude probírat. Zajímavé je, že kdykoliv v souvislosti s konferencí deník zmiňuje „velkou trojku“ státníků Churchilla, Trumana a Stalina, generalissimus Stalin je vždy bez výjimky na prvním místě⁵⁸. Ostatní deníky na pořadí jmen důraz nekladou. Pokud proběhne nějaké jednání Ameriky s ostatními spojenci, neuvádí deník zásadně Truman se sešel s..., ale výhradně Generalissimus Stalin přijal na jednání... Vzniká tak dojem, že celou Postupimskou konferenci koordinuje a řídí výhradně Stalin. Dne 1. srpna 1945 na titulní straně Rudé právo v článku s titulkem „Japonské porážky na všech frontách“ poprvé otevřeně tituluje Japonce jako nepřítel. Chybí totiž jen pár dní k tomu, že se Sovětský svaz připojí ke spojencům. „Nepřítel už má pouze letecké síly na obranu mateřských ostrovů, a i ty byly značně ztenčeny našimi letouny z letadlových lodí,“ píše Rudé právo⁵⁹.

Prvním možným vydáním, ve kterém již mohlo být zaznamenáno svržení atomové bomby na Hirošimu, bylo to ze 7.srpna 1945. O jaderném útoku ale Rudé právo ten den nenapsalo ani řádku. V novinách se objevuje jen kratičká zpráva o tom, že nad Japonskem bylo shozeno 3 miliony letáků, které ho vyzývají ke kapitulaci.

Zajímavé je, že Rudé právo na událost výrazně neupozornilo ani následující den. Na druhé straně sice přináší článek o novém objevu zbraně – atomové bomby. Tu popisuje jako zbrusu nový vynález, který umožňuje, aby jediné letadlo způsobilo větší škodu, než tisíc bombardovacích letadel. Nechybí informace o tom, jak bomba přibližně funguje. Až v polovině článku se ale čtenář dozví, že právě taková puma byla 6. srpna použita v japonské Hirošimě⁶⁰. Redakce tedy s textem buď úmyslně manipulovala, nebo na základě dostupných informací nebyla schopná posoudit význam informace.

⁵⁸ Reuters, *Stalin, Truman a Churchill v Postupimi*, Rudé právo, roč.1., č. 59, str.1

⁵⁹ United Press, *Japonské porážky na všech frontách*, Rudé právo, 1.8.1945, roč.1, č.72, str.1

⁶⁰ United Press, *Nová zbraň: atomová bomba*, Rudé právo, 8.8.1945, roč.1, č.78, str.2

Jakmile se ale do věci vložil Sovětský svaz, prostor věnovaný Japonsku je v Rudém právu značně přehodnocen. Hned 9. srpna je na titulní stránce v pozici „otvíráku“ otištěn text „SSSR ve válce s Japonskem“, který popisuje, jak sovětský zahraniční komisař Molotov přijal výzvu spojenců, aby se k nim Sovětský svaz ve válce s Japonskem přidal⁶¹. Od té doby se válka s Japonskem usadila na titulní straně, ze které dlouho nezmizela. Vytlačila tak dokonce zprávy o zemědělských dožínkách, což se v Rudém právu rovná opravdu velkému úspěchu. V pátek 10. srpna 1945 je otištěn článek s palcovým titulkem „Japonský útočník bude rozdrčen“ založený na tom, že jakmile se do konfliktu vložila Rudá armáda, vše bude jistě záhy vyřešeno. „Dnes večer bylo vydáno první komuniké o operacích sovětských armád proti Japonsku. Práví se v něm, že na Dalekém Východě překročila sovětská vojska z rána 9. srpna na široké frontě hranice.“⁶² Následují bleskové průzkumy, které potvrzují, že sovětský lid válečný stav s Japonskem vítá. Je sice už 10. srpna, ale nikde v Rudém právu se přesto neobjevuje zpráva o druhé atomové bombě svržené na Nagasaki. Titulní strana následující den pojednává o tom, že Japonsko vyjednává o kapitulaci, pokud ovšem zůstane císař Hirohito jako suverénní vládce země.⁶³ Takřka stejnou zprávu mohli ten den číst čtenáři Svobodných novin⁶⁴ – obě média totiž čerpala ze zpravodajského servisu agentury Reuters.

Ve dnech 13. a 14. srpna Rudé právo píše o chystané kapitulaci Japonska a, i když to ještě není potvrzené, mluví o tom jako o hotové věci⁶⁵. V novinách se zpráva o Nagasaki vůbec neobjevila. V pátek 17. srpna noviny konečně píší o konci války na Dálném východě. V textech je vždy zdůrazněn význam Rudé armády. Deník vůbec nepřipouští, že by Japonsko mohlo kapitulovat kvůli shozeným atomovým bombám⁶⁶. V následujících dnech téma války noviny rychle opouští. Mediální řetězec událostí končí poděkováním Sovětskému svazu a vrací se k pečení chleba, slavnostnímu odhalování pomníků a rozhovorům s dělníky z karvinských dolů.

⁶¹ zdroj ani autor neuveden, *SSSR ve válce s Japonskem*, Rudé právo, 9.8.1945, roč.1, č.79, str.1

⁶² United Press, *Japonský útočník bude rozdrčen*, Rudé právo, 10.8.1945, roč.1, č.80, str.1

⁶³ Reuters, *Japonsko vyjednává o kapitulaci*, Rudé právo, 11.8.1945, roč. 1, č. 81, str.1

⁶⁴ Reuters (Washington), *Japonská ochota ke kapitulaci*, Svobodné noviny, 11.8.1945, roč.1, č.68, str.1

⁶⁵ Reuters, *Japonsko se chystá ke kapitulaci*, Rudé právo, 14.8.1945, roč.1., č.83, str.1

⁶⁶ Reuters, *Válka na Dálném Východě končí*, Rudé právo, 17.8.1945, roč.1, č.85, str.1

2.3 Lidová demokracie (*Orgán československé strany lidové*)

Stejně jako většina poválečných médií v Československu i deník Lidová demokracie na svých stránkách rozvíjí témata, která se týkají především potrestání a odsunu Němců. Velký prostor věnuje také připomínkám nejrůznějších nacistických zločinů. List nemá problém psát o něčem, co se stalo třeba před měsícem, pokud se to týká chování Němců za války, nebo o tom, jak bude zúčtováno s Němci, kteří zůstali u nás. K psaní si tento deník vybírá především sociální témata, které se mohou dotknout širokých vrstev obyvatelstva. Velkou pozornost věnuje například potravinovým lístkům. Od poloviny května žije Lidová demokracie prezidentem Edvardem Benešem, který se vrací do vlasti. Československá strana lidová pak v deníku uveřejňuje svá rozsáhlá prohlášení a stanoviska. Z každého výtisku novin je znát euforie z konce války v Evropě. Převládá zpravodajství z domova.

Trochu překvapením pak je vydání 19. května 1945, které mezi všemi výhradně domácími zprávami na titulní stranu do pozice hlavního článku dosadilo informaci o tom, že Japonsko učinilo mírovou nabídku spojencům, která však nebyla přijata. „Mírová nabídka byla zamítnuta, neboť nesplňuje spojeneckou podmínku bezpodmínečné kapitulace. Mírová nabídka byla v San Franciscu přijata prostřednictvím sovětské diplomatické služby. V nabídce se prý praví, že císař Hirohity je ochoten zahájit jednání o ukončení nepřátelství, a že Japonsko by se při tom vzdalo svých výbojů. Memorandum, v němž byla nabídka učiněna, prý představuje úplný zvrat japonské politiky. Tvrdí sice, že Japonsko je dosud velmi silné a že je s to vydržeti dlouhou válku, že však by bylo lze zachrániti nesčetné životy, kdyby bylo dosaženo dohody o ukončení nepřátelství.“⁶⁷

Dne 24. května pak Lidová demokracie jako jediná přináší zajímavou zprávu, že Američané pomocí balonů denně pronikají do Japonska a vysílačkami vysvětlují japonskému obyvatelstvu, že má kapitulovat. „Nové mocné americké vysílačky podnikají denně velkou zpravodajskou ofensivu proti Japonsku. Hlavním účelem vysílání je vysvětlit, že bezpodmínečná kapitulace nebude znamenat zničení japonského národa,“⁶⁸

⁶⁷ ČTK, *Japonsko učinilo mírovou nabídku*, Lidová demokracie, 19.5.1945, roč.1, č.8, str.1

⁶⁸ ČTK, *Americká rádiová „ofensiva“ proti Japonsku*, Lidová demokracie, 24.5.1945, roč.1, č.12., str.1

píše deník. Následuje dodatek převzatý od agentury Reuters, který vypovídá o oficiálním vojenském prohlášení. To popisuje jakousi odvetu ze strany Japonska. „Japonci v posledních měsících podnikli ojedinělé útoky na západní část Severní Ameriky pomocí malých balonů o velkém akčním rádiu, které nesly výbušniny. Balony nezpůsobily vůbec škod a oznámení bylo učiněno pouze proto, aby veřejnost byla varována před pumami v lesích, pod sněhem apod., které případně ještě nevybuchly.“⁶⁹

Lidová demokracie informuje na svých stránkách o konfliktu mezi USA a Japonskem poměrně často a články mají úctyhodný prostor. Dne 29. května věnuje deník velkou pozornost bombardování Japonska a vydává článek „Tokio zničeno obrovským americkým náletem, kapitulace do půl roku?“⁷⁰. Zpráva je převzata z agentury Reuters a v téměř stejné podobě se objevila i ve Svobodných novinách a Rudém právu. Nebyla však umístěna uprostřed titulní strany.

K tématu se deník vrací i 2. června, kdy vychází text „Jen kapitulace zachrání Japonsko“. „Co se v posledních dnech stalo Tokiu, může se stát kterémukoliv japonskému městu, jehož živí japonský válečný stroj. Vyzývám civilisty, aby opustili tato města, chtějí-li si zachránit život,“ přepisuje deník vyjádření amerického prezidenta Trumana. „President dále vytkl, že jedním z hlavních úkolů válečné strategie bude, soustředit proti Japonsku největší množství materiálu, aby bylo vítězství dobyt s pokud možno nejmenšími ztrátami na lidských životech.“⁷¹ V tu dobu ale ještě většina světa netuší, že se USA chystají vyzkoušet na Japonsku atomové pumy, které usmrtí celkem více než dvě stě tisíc lidí. Výzvu pro japonské civilisty doplňuje i informace o tom, že americká armáda na Pacifiku bude rozmnožena o sedm milionů mužů.

Dne 19. června Lidová demokracie poprvé věnuje situaci na Dálném východě „otvůrku“ titulní strany. Titulek hlásá, že americké letectvo zničí japonský průmysl. „Čtyři střední japonská města s počtem obyvatel okolo 200 tisíc byla v pondělí zasypána 3.000 tunami zápalných pum. Tento útok na menší a méně známá města je znamením, že se blíží ke konci přípravy generála Curtise Lemaye k zahájení nového stadia boje, při němž má být

⁶⁹ ČTK, *Americká rádiová „ofensiva“ proti Japonsku*, Lidová demokracie, 24.5.1945, roč.1, č.12., str.1

⁷⁰ ČTK (Reuters), *Tokio zničeno obrovským americkým náletem*, Lidová demokracie, 29.5.1945, roč.1, č.18, str.1

⁷¹ ČTK (Reuters), *Jen kapitulace zachrání Japonsko*, Lidová demokracie, 2.6.1945, roč.1, č.20, str.1

zničen veškerý japonský průmysl,“ uvádí se ve zprávě⁷². Druhý den, 20. června 1945, překvapivě na úplně stejném místě vychází naprosto stejný článek⁷³, který znovu popisuje, jak americké letectvo zničí japonský průmysl. V dnešních médiích něco nemyslitelného, tehdy se buď postupovalo podle hesla „opakování – matka moudrosti“, nebo zkrátka v redakci došlo k omylu.

Zvláštní zmínku o Japonsku lze v Lidové demokracii najít ve vydání z konce července. Na druhé straně vyšel krátký odstavec s titulkem „Osud Japonska se naplňuje“. „Admirál Sherman, spolupracovník admirála Nimitze prohlásil, že japonské loďstvo přestalo fakticky existovat jako námořní moc. Admirál odhaduje japonské válečné loďstvo na 5 bitevních lodí, 30 torpedoborců, několik křižníků a malý počet mateřských letadlových lodí.“⁷⁴ Pod článkem však není nikdo podepsán, není zde uvedeno datum, autor, ani zdroj, ze kterého redakce čerpala – je totiž vysoce nepravděpodobné, že by se k takové informaci redaktoři Lidové demokracie dostali přímo s odkazem na své vlastní zdroje. Deník poté nadále informuje o úspěších americké armády. Jako třeba 11. července, kdy píše o „Nejnovější ráně na srdce Japonska“, kde popisuje hromadný útok 1.000 letadel na Tokio⁷⁵. Američané se tu podle deníku nesečkali s žádným odporem. Lidová demokracie se i jednotlivým útokům na Japonsko věnuje poměrně často. Periodiku neunikne také zahájení Postupimské konference⁷⁶. Zpočátku však zdůrazňuje spekulace o poválečném osudu Německa, konečné řešení Japonska se zprvu v článcích vůbec neobjevuje. Od zahájení Postupimské konference Lidová demokracie této události věnuje každý den hlavní stranu novin. Stejně jako Svobodné noviny ale připomíná, že ohledně porad panuje přísné utajení, dokud nebude konference u konce. Současně Lidová demokracie stále informuje o bombardování Japonska; podle deníku ofenzíva právě vrcholí⁷⁷.

⁷² ČTK (Reuters – Guam), *Americké letectvo zničí japonský průmysl*, Lidová demokracie, 19.6.1945, roč.1, č.34, str.1

⁷³ ČTK (Reuters – Guam), *Americké letectvo zničí japonský průmysl*, Lidová demokracie, 20.6.1945, roč.1, č.35, str.1

⁷⁴ (bez autora a zdroje), *Osud Japonska se naplňuje*, Lidová demokracie, 29.6.1945, roč.1, č.43, str.2

⁷⁵ Reuters, *Hromadný útok 1000 letadel na Tokio*, Lidová demokracie, 29.6.1945, roč.1, č.51, str.1

⁷⁶ Reuters, *Schůzka tří v Postupimi zahájena*, Lidová demokracie, 17.7.1945, roč.1, č.56, str.1

⁷⁷ Reuters, *Spojenecká ofenzíva na Japonsko vyvrcholila*, Lidová demokracie, 19.7.1945, roč.1, č.58, str.1

24. července už deník přirovnává Japonsko k Němcům před koncem války⁷⁸. Podle agentury United Press, ze které redakce Lidové demokracie čerpá, bude po stálém bombardování Japonsko nejpozději na podzim zralé pro invazi. Podobný text se v téže dobu objevil i ve Svobodných novinách⁷⁹.

26. července Lidová demokracie jako první ze zkoumaných médií informuje o tom, že Sovětský svaz možná do války brzy vstoupí⁸⁰. Ostatní poválečná média tuto informaci přinesla až po 8. srpnu, kdy se tak skutečně stalo⁸¹.

O Japonsku se od tohoto dne píše téměř každý den; 27. července se objevuje zpráva o tom, že Japonsko bylo prohlášením USA, Británie a Číny vyzváno k zastavení bojů. „Spojené státy americké, Velká Británie a Čína vydaly společné prohlášení, jímž vyzývají Japonsko, aby přestalo v odporu, jinak bude jeho mateřská země úplně zničena.“⁸²

V následujících dnech se v deníku rozebírá, co vyřešila Postupimská konference, a co ne. Současně vychází zpráva o tom, že 70 milionů Japonců čeká hotové peklo. Na japonská města má totiž denně útočit na pět tisíc spojeneckých bombardérů. Tokijský rozhlas si také stěžoval na nepochopení. „Nepochopení Američanů, které ukazují vůči Němcům a Japoncům, může být důvodem ke třetí světové válce,“ píše deník.⁸³

Dne 7. srpna Lidová demokracie jako jediný deník hned z počátku nepodcenil situaci, a svržení atomové bomby na Hirošimu umístil zcela logicky na „otvírák“ novin. Zpráva je přetištěna z ČTK. Obsahuje prohlášení prezidenta Trumana, popisuje zcela novou zbraň. „Atomová puma má dvoutisíckrát větší tříštivost, než britská puma Grand Slam, která dosud byla nejmocnější na světě,“⁸⁴ uvádí deník. Naprosto zde ale chybí údaje o obětech

⁷⁸ United Press, *Japonsko bude na podzim zralé pro invasi*, Lidová demokracie, 24.7.1945., roč.1, č.62, str.1

⁷⁹ United Press, *Postupimské porady Tří*, Svobodné noviny, 24.7.1945, roč.1, č.52, str.1

⁸⁰ United Press a Reuters, *Sovětský svaz do války proti Japonsku?*, Lidová demokracie, 26.7.1945, roč.1, č.61, str.1

⁸¹ myšleno zkoumané Rudé právo a Svobodné noviny

⁸² Reuters, *Japonsko vyzváno k zastavení boje*, Lidová demokracie, 27.7.1945, roč.1, č.65, str.1

⁸³ Reuters, *Japonci chtějí pokračovat ve válce až do trpkého konce*, Lidová demokracie, 28.7.1945, roč.1, č.66, str.1

⁸⁴ ČTK (Reuters), *Atomové pumy proti Japonsku*, Lidová demokracie, 7.srpna 1945, roč.1, č.74, str.1

a škodách, které v tu dobu zřejmě nebyly známy ani tiskovým agenturám – zpráva v podstatě jen uvádí v nezměněné formě, a bez názoru druhé strany, výroky amerického prezidenta Trumana. „President Truman dnes oznámil zástupcům tisku, že v uplynulých hodinách byla na Japonsko svržena první atomová puma, jejíž účinky jsou mnohem mocnější, než účinky dosavadní nejučinnější pumy. První atomová puma byla svržena na japonskou vojenskou základnu v Hirošimě.“⁸⁵

Ještě větší prostor věnuje deník atomové bombě následující den. Na titulní stranu ji spíše ale popisuje jako nepřekonatelnou senzaci. Údaje o naprosto ničivém účinku a situaci v Hirošimě stále chybí. Deník jen přináší informace z prvních zkoušek pumy v mexické poušti, které se uskutečnily 16. července roku 1945. „Dr.Connant, president Harvardské university praví, že všichni při výbuchu byli povaleni, ač stáli velmi daleko. Všichni se dívali s temnými brýlemi na ohnivou kouli, jež měla neobyčejnou světelnou intenzitu. Všem se zdálo, že jsou přítomni zrození nového věku – věku atomové energie.“⁸⁶

Výběr témat po 9. srpnu v Lidové demokracii už jen kopíruje ostatní deníky. Nechybí velký prostor věnovaný článku na titulní straně s palcovým titulkem „Sovětský svaz vypověděl válku Japonsku“⁸⁷ a úspěchům, jaké záhy Rudá armáda v Japonsku začala dosahovat. „Podle zprávy moskevského rozhlasu vypověděl Sovětský svaz válku Japonsku. Moskevské radio hlásí, že západní spojenci se obrátili na sovětskou vládu a návrhem, aby Sovětský svaz vstoupil do války proti Japonsku, aby byl konec války urychlen a docílen mír. Sovětská vláda přijala tento návrh radiovou cestou.“⁸⁸ Z dnešního hlediska by se dalo říci, že tak podstatná událost, jako to, že jedna země vypoví druhé válku, je přímo zpravodajská povinnost. Už 11. srpna Japonce z titulní strany sice vytlačilo životní jubileum předsedy vlády Jana Šrámka⁸⁹, ale po několika dnech se tam opět vrátilo. V pátek 10. srpna 1945 deník přináší i poměrně rozsáhlé zpravodajství

⁸⁵ ČTK (Reuters), *Atomové pumy proti Japonsku*, Lidová demokracie, 7.srpna 1945, roč.1, č.74, str1

⁸⁶ Reuters, *Atomová puma sensací světa*, Lidová demokracie, 8.srpna 1945, roč.1, č.75, str.1

⁸⁷ United Press, *Sovětský svaz vypověděl válku Japonsku*, Lidová demokracie, roč.1, č.76, str.1

⁸⁸ United Press, *Sovětský svaz vypověděl válku Japonsku*, Lidová demokracie, roč.1, č.76, str.1

⁸⁹ Adolf Procházka, *Po vítězném boji./ autor pod zkratkou jr., Blahopřání britské vlády dr.Janu Šrámkovi./Leopold Prečan – arcibiskup, Krajanovi a spolurodáku./ Václav Majer, Šrámek – bojovník za národní a státní jednotu. – všechny čtyři články Lidová demokracie, 11.8.1945, roč.1, č.78, str.1.*

o svržení druhé atomové bomby na Nagasaki. Uvádí dokonce i takový detail, že zde bomba nebyla tolik ničivá, jako v případě Hirošimy.⁹⁰

Následují zprávy o kapitulaci Japonska⁹¹ a 17. srpna v Lidové demokracii vychází velký článek na titulní straně „Konec největší války v dějinách lidstva“ postavený na prohlášení japonského císaře národu, že Japonsko kapituluje. „Císař Hirohito promluvil přímo rozhlasem k japonskému národu. Ve zprávě japonské tiskové kanceláře se mimo jiné praví, že nepřítel začal používat nových, velmi krutých pum, jejichž ničivost je vskutku nevypočitatelná a jež kosí mnoho nevinných životů. Kdybychom bojovali dále, skončilo by to nejen zhroucením a vyhlazením japonského národa, ale vedlo by to i k úplnému odumření lidské civilizace.“⁹²

Stejná strana novin obsahuje i zprávu o tom, že japonský ministr války spáchal sebevraždu. „Japonská tisková média oznámila, že ministr války Korečika Anani spáchal ve své úřední residenci sebevraždu, aby pykal za to, že se mu nepodařilo vykonat své povinnosti císařova ministra.“⁹³

Poměrně intenzivně se Lidová demokracie událostem na Dálném východě věnuje i v dalších dnech. Přináší rozsáhlé zpravodajství o tom, jak do Japonska pronikají americké okupační síly⁹⁴. Ve chvíli, kdy je však kapitulace Japonska definitivně podepsána, se deník začíná věnovat téměř výhradně domácím tématům.

⁹⁰ Reuters, *Rudá armáda postupuje do Mandžuska (podtitulek Druhý útok atomové pumy)*, Lidová demokracie, 10.8.1945, roč.1, č.77, str.1

⁹¹ Reuters, *Japonsko přijalo podmínky spojenců*, Lidová demokracie, 15.srpna 1945, roč.1, č.81, str.1

⁹² Reuters, *Konec největší války v dějinách lidstva*, Lidová demokracie, 17.8.1945, roč.1, č.82, str.1

⁹³ Reuters, *Konec největší války v dějinách lidstva*, Lidová demokracie, 17.8.1945, roč.1, č.82, str.1

⁹⁴ Reuter, *Americké okupační síly do Japonska*, Lidová demokracie, 21.8.1945, roč.1, č.85, str.1

3. Reflexe Hirošimy v české literatuře

Jedinou knihou, která vyšla na základě bezprostředních dojmů z války s Japonskem byla básnická skladba „Hirošima“ od českého básníka Františka Hrubína⁹⁵. Počínaje osmdesátými léty začalo vycházet bezpočet publikací, které popisovaly Hirošimu coby historickou událost, především se jedná o literaturu faktu. Žádný český autor kromě Hrubína ale nenapsal literární útvar, který byl ovlivněn Hirošimou a soudobou atmosférou. V padesátých letech také vznikla kniha od Karla Brücknera „Sadako chce žít“ (Sadako will leben). Ta však byla publikována v Rakousku, v Česku vyšla až v roce 1964 ve Státním nakladatelství dětské knihy.

Skladba Hirošima byla společností přijata špatně; Hrubín byl odsouzen za to, že je sbírka příliš pesimistická. Spisovatel se totiž obával vzniku úplně nového boje – atomové války. Takové myšlenky navíc ventiloval v době, kdy už byla studená válka⁹⁶.

Hrubínova kniha vznikla v roce 1948 a je přímou reakcí na tragický okamžik atomového útoku na japonské město. Báseň se dá popsat jako lyricko-epická skladba. Ta je rozdělena do tří oddílů:

Prolog (úvodní část, úvod, předmluva)

Zpěv první a poslední

Epilog (doslov, závěr, dohra)

V prologu si básník uvědomuje změnu světa, který nebude stejný jako dřív, a přeje si, aby se opět vše vrátilo do starých kolejí. V básni se objevuje motiv světa „kratikřídel“, což znamená, že dříve lidé mohli "létat". Nyní, po válce, je vše zničeno a lidé drží své myšlenky při zemi - každý je tvrdý jako ořech. Lidé podle básníka ztratili volnost a srdce se jim svrašťela. Autor - tedy pamětník všeho toho hrůzného, co se stalo - si přeje, aby již

⁹⁵ František Hrubín, *Hirošima*, Mladá fronta 1964 (edice Květy poezie), Praha, 139 str., ISBN 80-200-0468-8

⁹⁶ Pavel Janoušek, Ústav pro českou literaturu AV ČR, *Dějiny české literatury 4. 1945-1989*, Academia 2008, 692 str., ISBN 978-80-200-1631-7

vše byla historie a aby on byl zítřejší, aby na vše zapomněl, aby si nic nepamatoval, protože má v srdci obrovskou bolest z toho všeho, co válka či atomová bomba dovedou.

Slyším, jak starý svět se rozpadá.

Jdu jeho nocí, věrný ponocný.

A před hluchými domy kladu k ústům

svůj němý roh.

Ó změň se v jasné zvuky

třeštivé, srdnaté - ty němoto

mých slok, ó změň se tam ... tam, kde je zítra!

Hlavu jsem strčil do hvězd. S podřobanou

jdu mezi vámi ...

na dostřel

či na zlíbání. Podle chuti..

Město se se mnou kolem osy strachu

otáčí věčně, k nezadržení.

Mé kroky zajdou a já s nimi.

Svůj svět si hnětu pro svou smrt,

svět, kde chci umřít sám.

Už dávno

v tom starém kratikřídél

jen pro své lidství ztrácím se.

Lety tam jako ořech ztvrdne

a svraská srdce mé.

Ó přijď už!

Louskalo! Volnosti!

Chvílemi mnou již prosvítá. A přece

To Za Mnou ještě potmě čteš,

včerejší bezdomovče, robotníku.

Kéž také já jsem zítřejší

a s dětmi svými slabikují:

Ten-krát ...

Ó tenkrát zbývala nám jenom

mrazivá radost pod kůží....⁹⁷

Formální rozbor:

Báseň má nepravidelné strofy, je nerýmovaná. V textu je použita řada metafor.

Ve druhé části skladby - v básni Zpěv první a poslední - autor poukazuje na zlo, které se na Zemi děje a popisuje ji jako špinavou. Popisuje také, jak ve stejný čas prožívají lidé v různých částech světa naprosto odlišné situace. Na Hirošimu dopadá bomba a jiní lidé prožívají své běžné starosti. Žena popíjí v kavárně víno, jiná počala dítě, pozdní chodec se navrácí domů. U nás je ještě tmavá noc, která je v hávu hvězd - je jedna hodina a patnáct minut letního času, kdežto v Hirošimě je čtvrt na devět ráno - nejprve krásné letní ráno - do té doby, než bomba dopadne.

Epilog nás zanáší do doby, kdy bomba dopadla na zemský povrch. Autor poukazuje na lidskou rozpínavost, a přitom upozorňuje, jak jsme vyprahlí a nehostinní jako pouště. Hrubín říká, že největší neštěstí je ztratit někoho blízkého, a přesto se o to tak bezelstně snažíme tím, že svým blízkým lžeme, že říkáme něco jiného, než si myslíme. Na druhou stranu si autor myslí, že díky hloubce otřesu, kterou oni osudní lidé museli prožít, další generace již tyto obludnosti činit nebudou, a že i tak hrůzný čin dokáže změnit svět a posunout ho k lepším zítřkům.

Hrubín se krátce tématu Hirošimy věnuje i v pozdější sbírce Proměna (1956). Báseň je tvořena prolínáním Ovidiova textu o dvou bájných letcích Daidalovi a Ikarovi a vsuvkami a výjevy z všedního dne u vody na Štvanici, kde si lidé lhostejně čtou o nových jaderných pokusech, klade si autor znovu otázky týkající se budoucnosti⁹⁸.

⁹⁷ František Hrubín, *Hirošima*, Mladá fronta 1964 (edice Květy poezie), Praha, 139 str., ISBN 80-200-0468-8

⁹⁸ FORST, Vladimír, a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 2/1. H–J*. Praha : Academia, 1993. 589 s. ISBN 80-200-0468-8

K napsání tohoto konkrétního obrazu pravděpodobně Hrubína dovedl novinový článek. Smysl antického mýtu o tragické odvaze a lehkomyšlnosti mládeže zůstává v pozadí jako podobenství zneužití nových vynálezů, pokud se dostanou do rukou ještě nevyspělého lidského rodu.

Závěr

Československo nemělo s konfliktem na Dálném východě v podstatě nic společného. Přesto poválečná média tyto události neignorovala; naopak – některé deníky o válce Ameriky s Japonskem informovaly poměrně pravidelně. Překvapivé je, že už v roce 1945 pracovaly noviny podobně jako dnes – tedy systém „co se stane dnes, musí být v novinách už zítra“. Což při tehdejších technologiích jistě nebylo jednoduché. Přesto první svržení atomové pumy na Hirošimu 6. srpna 1945 československá poválečná média zachytila a otiskla v nejbližším možném termínu – zpráva vyšla v novinách hned 7. srpna 1945. Na to, že redakce se se zbytkem světa spojovaly z velké části telegraficky, jde o velký úspěch. Méně pozitivní je, že všechny zkoumané deníky po válce stále hodně spoléhaly na servis tiskových agentur, a dále zprávy nerozpracovávaly. V novinách navíc často pracovala celá řada nových a nezkušených novinářů – protože ti, kteří pracovali za války v novinách, museli projít očištnou komisí.

Ze tří zkoumaných deníků o válce s Japonskem a svržení atomových bomb nejvíce a nejčastěji informoval deník Lidová demokracie. Na rozdíl od Svobodných novin a Rudého práva dával konfliktu na Dálném východě prostor často i na předních stránkách novin. Jako jediný přináší hned 7. srpna „otvůrku“ novin o atomovém útoku na Hirošimu. Témata řadí na taková místa, kde by bylo možné a reálné je umístit i dnes.

Svobodné noviny často využívaly servis agentury Reuters, ale o konfliktu informovaly drobnějšími zprávami pravidelně. Věnovaly pozornost i jednotlivým bombardováním na území Japonska. V den, kdy si Japonsko ale zasloužilo velkou pozornost, v den, kdy byla poprvé v historii použita proti civilnímu obyvatelstvu jaderná zbraň, tyto noviny selhaly. Zřejmě ale nebyly jediné, kdo podcenil význam atomové bomby. Propaganda pracovala tak, že zřejmě ani nebylo dost dobře možné zachytit pravý význam událostí.

Z dnešního pohledu nejhůře a účelově o válce na východě informovalo Rudé právo. Manipulace s fakty se projevila už 7. srpna, kdy vyšly noviny bez jakékoliv zmínky o jaderném útoku. Redakce Rudého práva o něm přitom musela vědět, využívala servis agentury ČTK, stejně jako ostatní listy, které o události informovaly. Zprávu tedy zatajily. Druhý den sice už přinášejí zprávu o atomové bombě – novém zázračném vynálezu, ale až ke konci textu se čtenář dozví, že právě tato zbraň byla použita 6. srpna 1945 v Hirošimě. O bombě svržené na Nagasaki dokonce Rudé právo vůbec nepsalo.

Summary

The Czechoslovakia did not have in fact anything in common with the war in Japan at the beginning of summer 1945. The access to the information was more difficult than today, but the newspapers tried to keep the process which is practiced by press in these days - to inform as fast as possible. It means that the information about some events was published the day after they occurred. The redactions were connected with news agencies usually by telegraph. Svobodné noviny, Lidová demokracie i Rudé právo relied in informing about such distanced events on news agencies as was Reuters or United press. That is reason, why some articles were published by all newspapers in the same day. Rudé právo fully supported the ideology of Czech Communist party and the ideology of USSR. Because of that were articles published in Rudé právo often tendentious. For instance the news about bombing of Nagasaki was not even published in Rudé právo.

From three chosen newspapers informed about war with Japan and atomic bombings mostly the newspaper Lidová demokracie. By the all chosen newspapers is clear the lack of information. It is possible to say that today would the press coverage of the atomic bombings look completely different.

Použité zdroje

Literatura:

Hirošima a Nagasaki - kolektiv autorů (Katherine Dillon, J. Michael Wenger, Donald M. Goldstein), překlad Jakub Zeman, Vyd. Computer Press 2005, 188 s., ISBN 8025107124,

Krist Jan, *Válka proti Japonsku*, Praha: Naše Vojsko 2005, 465 s., ISBN 80-206-0785-4

Námořnictvo USA za druhé světové války - The US Navy in World War, překlad PhDr. Jaroslav Hrbek, Vyd. Grada, 64 s. ISBN: 978-80-247-2372-3,

Hubáček Miloš, *Válka končí v Pacifiku I. Pevnost Iwodžima*. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2000. 261 s. ISBN 80-7185-307-0.

Pernes Jiří: *Svět Lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1993. 143 s. ISBN 80-7106-056-9

Gordon Thomas, Max Morgan Witts, *Enola Gay*, Svžení první atomové pumy, Praha ; Litomyšl : Paseka 2000, 280 s., ISBN: 80-7185-548-0

Jirák Jan, Barbara Köpplová, *Média a společnost*, Portál, Praha 2003, 2007, 207 str., ISBN 978-80-7367-287-4

archiv:

Knihovna Národního muzea, studovna Oddělení novin a časopisů (zámeček), Královská obora, Praha 7 – Rudé právo, Svobodné noviny, Lidová demokracie – vše květen a srpen 1945

jiné:

osobní návštěva Hirošimy a Nagasaki v roce 2001

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa Japonska s klíčovými městy Hirošimou, Nagasaki, Okinawou a Tokiem (mapa - obrázek)

Příloha č. 2: Atomová bomba svržená na Hirošimu – Little Boy (fotografie)

Příloha č.3: Atomová bomba svržená na Nagasaki - Fat Man (fotografie)

Příloha č.4: Fotografie hirošimského pomníku (fotografie)

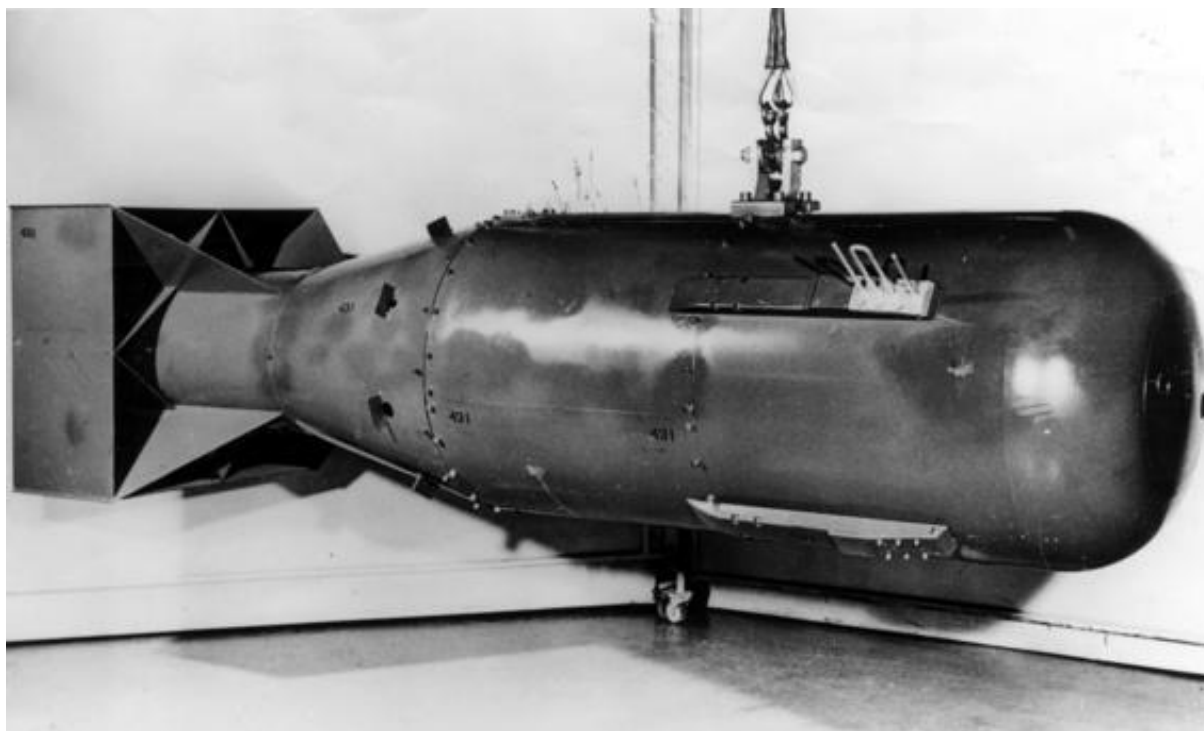
Přílohy

Příloha č. 1: Mapa Japonska ⁹⁹



⁹⁹ mapa převzata z veřejného serveru worldatlas.com

Příloha č. 2: Atomová bomba svržená na Hirošimu – Little Boy¹⁰⁰



Příloha č. 3: Atomová bomba svržená na Nagasaki - Fat Man¹⁰¹



¹⁰⁰ zdroj: www.military.cz

¹⁰¹ zdroj: military.cz

Příloha č.4 : Fotografie hirošimského pomníku¹⁰²



¹⁰² archiv autorky – vlastní fotografie z návštěvy Hirošimy